

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ

Книга 2 – ГЕОГРАФИЯ

Том 115–116

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF GEOLOGY AND GEOGRAPHY

Book 2 – GEOGRAPHY

Volume 115–116

ИНТЕГРАТИВНИ ТЕНДЕНЦИИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ГЕОГРАФИЯ И ИСТОРИЯ

ЕВДОКИЯ ГЕРГОВА

Катедра „Регионално развитие“

e-mail: evdokiya_g@abv.bg

Evdokiya Gergova. The purpose of this report is to reveal the possibilities for interaction of the learning content in geography and history, based on the interdisciplinary synthesis as one of the levels of the integral approach. In connection with the goal, the following tasks are solved: the study content of geography and history is studied in a horizontal plan, knowledge of an interdisciplinary nature is highlighted; a network schedule of intersubject connections is made and the sequence of their implementation is shown through a directed schedule. In perspective, the results would serve in the development of the learning content that will be designed in the new curricula.

Keywords: learning geography, learning history, integrative approach, cross-curricular connections

УВОД

Развитието и усъвършенстването на образователната система у нас е тясно свързано с усъвършенстване на учебното съдържание. Географията като наука има двойствен обект на изследване – природата и обществото. Пречупването на научното съдържание за целите на обучението по география налага последователното осъществяване на междупредметни връзки и обединяване на съдържанието на учебния материал около възлови проблеми в науката и практиката (Vasileva, M., 2018; Wasileva, M. et al, 2017; Reinfried, S. & Haubrich, H., 2015; Rinschede, G. & Siegmund, A., 2020; Rinschede, G. 2007). Прилагането на тази постановка е свързано с утвърждаването на нов подход в усвояването

на географските знания и компетентности за природата и обществото. Този подход е интегралният (Vasileva, M., 2021). Приложението му в обучението по география е обусловено от нарастващите интегративни тенденции в образователния процес. Тази задача е наложена от общия обект на човешкото познание – единството и многообразието на света, от интеграционния потенциал на географската наука, от интегралната същност на човешката личност, от информационния взрив в системата на географските науки, от недостатъците на предметната система на обучение.

Възприемането, осмислянето и разрешаването на междудисциплинните възлови проблеми и междупредметните научно-практически проблеми се основава на междупредметния синтез като едно от равнищата на интегралния подход. Този синтез разкрива общото между понятията, теориите, закономерностите, уменията и подходите, заложи в съдържанието на отделните учебни предмети. Той е необходимо условие за методологичния синтез, който е най-висша форма на интеграция, свързана с овладяване на диалектически подход и формиране на интегрални качества (Bauriegel, G. 2013).

МЕТОДОЛОГИЯ И ИЗСЛЕДВАНЕ

В този контекст цел на настоящия доклад е разкриване на възможностите за взаимодействие на учебното съдържание по география и история, на основата на междупредметния синтез, като едно от равнищата на интегралния подход. Във връзка с целта се решават следните задачи: проучва се в хоризонтален план учебното съдържание по география и история, открояват се знанията с междупредметен характер; изработва се мрежов график на междупредметните връзки и чрез насочен график се показва последователността на тяхното реализиране. В перспектива резултатите биха послужили при разработката на учебното съдържание, което ще се проектира в новите учебни програми.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

Интегралният подход е средство за стимулиране познавателната дейност на учениците и усвояване единството на света, за синтезиране на знанията и превръщането им в убеждения и поведение, за функциониране на образованието като система от цели, съдържание и организация на педагогическия процес (Bauriegel, G. 2013).

След като отчитат спецификата на учебно-научното познание в образователния процес, редица автори посочват три равнища на синтез при прилагането на интегралния подход – методологичен, междупредметен и вътрешнопредметен (Vasileva, M., 2021; Гайганджиева, Р. 1984; Маноилова, М. 1984).

Всяко от посочените равнища е точно определено по място, функции, съдържание и форми в цялостния процес на обучение. Най-висша форма на интеграция е методологичният синтез. Чрез него се реализира крайният ефект на интеграцията – системност в знанията за света, многостранност в развитието на личността на ученика. На базата на методологичния синтез частнонаучните знания на учениците се интегрират и обобщават до степен на научни понятия и категории, до светогледни знания и убеждения, до формиране на интегрални качества. Задълбочават се възгледите на учениците за материалността на света, за неговите закономерности, за взаимовръзката между природата и човешкото общество и др. Реализирането на методологичния синтез е възможно при специална целенасочена организация на учебно-възпитателния процес като цяло. При осъществяването му вземат участие всички учебни предмети чрез светогледните елементи, включени в съдържанието им. Чрез него се формират общонаучни изводи, понятия и философски категории – система от възгледи за света.

В процеса на взаимодействие учебните предмети участват като цяло или чрез отделни структурни компоненти, свързани с тяхното съдържание. Следователно се налага изводът, че използването на интегративните връзки в обучението по география цели не само прилагането на придобитите знания и умения от един учебен предмет при усвояването на знания при друг, а функционален синтез на емпирични знания, който води учениците до усвояване на знания, умения и формиране на светогледни идеи на ново, по-високо равнище (Василева, М., 2018).

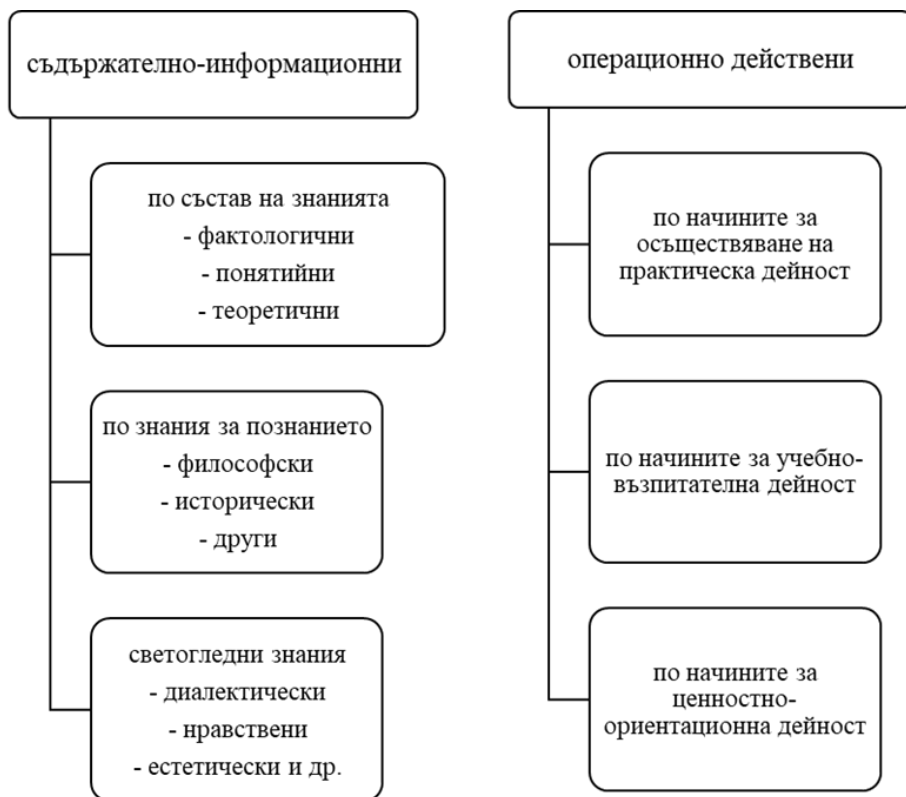
Определено практико-приложно значение за обучението по география има въпросът за видовете интегративни връзки. На базата на направения анализ на тяхната същност и особеностите на обучението по предмета може да се приеме следната класификация:

Фиг. 1. Класификация на интегративните връзки в обучението по география (по Vasileva, M., 2021)

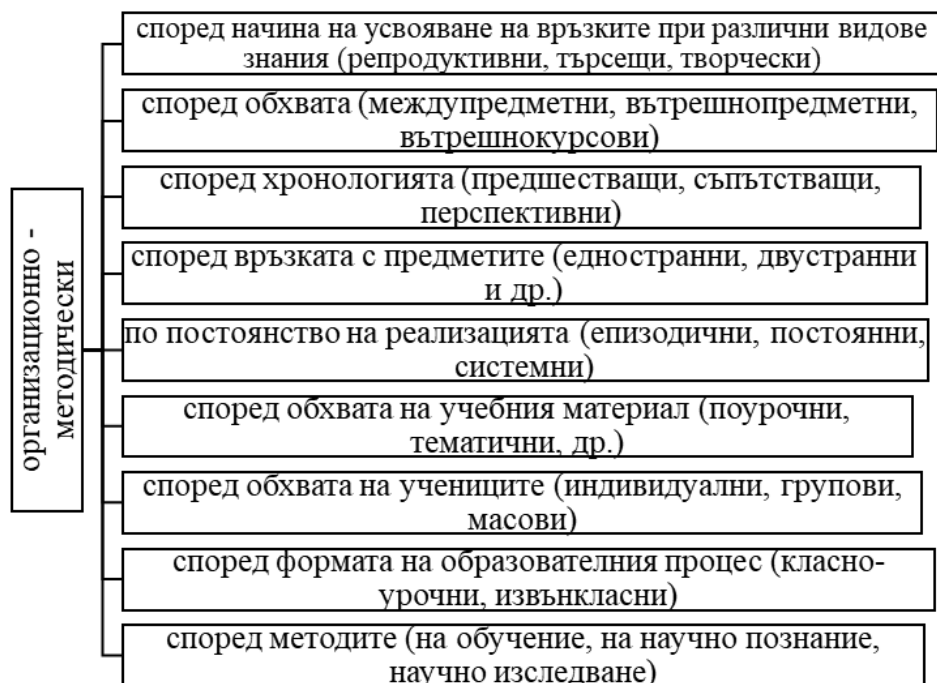
Fig. 1. Classification of integrative relationships in geography education (by Vasileva, M., 2021)

В практиката на обучението по география успешно се реализират междупредметният и вътрешнопредметният синтез, т.е. междупредметните, вътрешнопредметните и вътрешнокурсните връзки, предимно с обучението по история. Предлага се групирането им в три насоки: съдържателно-информационни; оперативно-действени; организационно-методически, като последните са подчинени на първите две (фиг. 2 и 3). По тяхното наименование се вижда, че междупредметните връзки от третия тип обогатяват методите, похватите и формите на организация на обучението по двата предмета.

Фиг. 2. Класификация на междупредметните връзки, приложими в обучението по география и история (Зверьев, 1981, цит. по Vasileva, M., 2021)

Fig. 2. Classification of interdisciplinary connections applicable in the teaching of geography and history (Zveryev, 1981, cited in Vasileva, M., 2021)

Фиг. 3. Организационно-методически междупредметни връзки
(Зверьев, 1981, цит. по Vasileva, M., 2021)

Fig. 3. Organizational-methodical interdisciplinary connections
(Zveryev, 1981, cited in Vasileva, M., 2021)

Как се проектират междупредметните връзки между географията и историята конкретно?

От фигурите се вижда, че в курсовете по икономическа и социална география най-тесни междупредметни връзки се осъществяват с историята, философията и свят и личност, по-рядко с физиката, химията и биологията. Усвояването на научни знания за социално-икономическите териториални системи от различен ранг (световен, регионален, районен) е непосредствено свързано с отчитане ролята на обществено-историческите, природните и демографските фактори.

Конкретни знания с междупредметен характер се откриват във всички учебни програми за ООП и ПП (вж. Учебни програми по география и икономика; Учебни програми по история и цивилизация). Представени са в таблицата.

Междупредметни връзки между География и икономика и История и цивилизации		
5. клас	Ключови компетентности: Математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологиите	Развива умения за ориентиране по картата и за работа с различни видове карти. Развива способности за чертаене (и разчитане) на графика.
6. клас	Ключови компетентности: Умения за учене	Развива умения за ориентиране по картата и пространствено локализиране. Развива умения за работа с различни видове карти. Използва основни понятия – религия, християнство, ислям, държава, политическа карта, монархия.
7. клас	Ключови компетентности: Умения за учене	Развива умения за ориентиране по картата. Развива умения за работа с различни видове карти на Европа, Балканския полуостров и България. Използва основни понятия – религия, християнство, ислям, държава, политическа карта, република, монархия.
8. клас	xxx	xxx
9. клас	Ключови компетентности: Социални и граждански компетентности	Използва знанията, свързани с организацията на обществото – държавна територия, държавна граница, органи на властта: законодателна, изпълнителна, съдебна; форма на държавно управление: република, монархия, абсолютна монархия, теократична монархия; миграции. Развива умения за ориентиране по картата и пространствено локализиране.
10. клас	Ключови компетентности: Социални и граждански компетентности	Историческа обосновка на промените в териториалния обхват на България (Санстефански, Букурещки, Ньойски, Парижки договор; Решение на Берлински конгрес; Документ за Съединението; Крайовска спогодба). Използва и затвърждава понятията за население, етнос, нация. Използва знания за възникване и развитие на селищата. Използва и задълбочава знания за исторически, политически, религиозни предпоставки за развитието на съвременното стопанство, явления и процеси в обществото, задълбочава разбирането за хронологизъм и холистичност в развитието на системата природа-общество-стопанство. Развива критическо мислене и рационална аргументация. Развива умения за аргументирано вземане на решения, за решаване на проблеми. Развива нагласа за етническа и културна толерантност и диалог.

11. клас	Ключови компетентности: Математическа компетентност и основни компетентности в обществените науки и технологиите	Модул 2. Прилага историческия подход при проследяване на възникването и развитието на политико-географското познание и политическата география. Анализира в исторически аспект промените в политическите процеси и политическата карта на света, формирането на важни политико – стопански структури и организации. Модул 3. Прилага историческия подход при проследяване на възникването и развитието на световното стопанство. Анализира в исторически аспект формирането на важни стопански структури. Модул 4. Прилага историческия подход при проследяване на възникването и развитието на региона. Анализира в исторически аспект промените в политическата карта на региона и при формирането на важни политико – стопански организации.
12. клас	Ключови компетентности: Покриват се с модулите от 11. клас	Модул 5. Покриват се с Модул 4

Следователно могат да се очертаят някои основни положения в контекста на реализирането на интегративните връзки в обучението по география и история:

- Реализирането на интегративни връзки на равнището на съвременните изисквания е свързано с нов подход при организацията и провеждането на образователния процес по география и история. Той не отрича съществуващата предметна система, а само я усъвършенства. Системното реализиране на интегративните връзки води до нови форми на обучение, резултат от сътрудничество между учителите по различни дисциплини, напр. интегрален урок, интегрален семинар, комплексна дискусия, комплексна екскурзия и др. Интегралният урок не отрича основните типове уроци, а ги доразвива.

- Различните форми на обучение, при които се създава възможност за прилагане на знания и умения от различни учебни предмети, на частнонаучни изводи и обобщения, позволяват да се формулират и осмислят общонаучните изводи за природата, обществото, производството, да се формират интегрални качества у учениците.

- Ако системно се прилагат различни методи и похвати с интегративна насоченост, не само в обучението по география и история, но и по другите предмети, учениците естествено се подготвят и за изпълняване на контролни работи на интегрална основа. По такъв начин се проверяват и оценяват знанията по няколко предмета, уменията на учениците да правят пренос на знания и начин на умствена дейност от един учебен предмет за усвояване на знания или разкираване на закономерности по друг.

- Реализирането на интегративни връзки в обучението по география и история е необходимо да става въз основа на проблемното обучение с цел развитие на познавателната дейност на учениците и тяхното творческо мислене. Това предполага репродуктивна дейност на интегрална основа (възпроизвеждане на знания от други предмети от учителя или учениците, обсъждане на частни проблемни въпроси и решаване на отделни познавателни задачи), извеждане на междупредметни учебни проблеми и самостоятелно търсене на пътища за тяхното разрешаване (чрез прилагане на знанията и начините на умствена дейност в позната и в творческа учебна ситуация).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение се очертават следните изводи:

- Реализирането на интегративни връзки е свързано с нов подход при организацията и провеждането на образователния процес.
- Реализирането на интегративни връзки в обучението по география и история е необходимо да става въз основа на проблемното обучение с цел развитие на познавателната дейност на учениците и тяхното творческо мислене.

ЛИТЕРАТУРА

- Василева, М., 2018. Методика на обучението по география – едно по-широко разбиране за методите на обучение, София. УИ „Св. Климент Охридски“.
- Гайтанджиева, Р. 1984. Интегрален подход в обучението по география. В – Интегрален подход в обучението по география (идеи, проблеми, опит). С. МНП.
- Маноилова, М. 1984. Интегралният подход в обучението по география. В – Известие на БГД, 22.
- Bauriegel, G. 2013. Induktion – Deduktion. In Böhn, D., Obermaier, G. (Hrsg.). Wörterbuch der Geographiedidaktik, 158–160. Braunschweig. Westermann.
- Reinfried, S. & Haubrich, H. (Hrsg.). 2015. Geographie unterrichten lernen. Die Didaktik der Geographie. 1. Aufl. Berlin: Cornelsen.
- Rinschede, G. & Siegmund, A. 2020. Geographiedidaktik. 4. vollst. überarb. u. erw. Aufl. Paderborn: UTB Schöningh.
- Rinschede, G. 2007. Geographiedidaktik. 3. Aufl. Paderborn u.a.: Ferdinand Schöningh
- Vasileva, M., 2021. INTEGRATIVE TRENDS IN GEOGRAPHY EDUCATION, International Scientific Conference GEOBALCANICA 2021, pp. 609-617.
- Vasileva, M., 2018. EDUCATIONAL PROCESS IN GEOGRAPHY – SPECIFICATION AND PROSPECTS, International Scientific Conference GEOBALCANICA 2018
- Wasileva, M. Naydenov, K. Atanasov, D. 2017. Contemporary Trends in Geographical Education. In: Proceedings of the International conference “InterCarto/InterGIS”. 2017. 3 (23): pp. 205–210.
- Учебни програми по география и икономика <https://web.mon.bg/bg/28> (09.06.2023).
- Учебни програми по история и цивилизации <https://web.mon.bg/bg/28> (09.06.2023).

SUMMARY

INTEGRATIVE TRENDS IN THE TEACHING OF GEOGRAPHY AND HISTORY

The development and improvement of the educational system in our country is closely related to the improvement of the educational content. Geography as a science has a dual object of study – nature and society. The breakdown of the scientific content for the purposes of geography education requires the consistent implementation of inter-subject connections and unification of the content of the educational material around key problems in science and practice. The application of this presentation is related to the confirmation of a new approach in the assimilation of geographical knowledge and competences for nature and society. This approach is the integral one. The growing integrative trends in the educational process condition its application in geography education. This task is imposed by the common object of human knowledge – the unity and diversity of the world, by the integration potential of geographical science, by the integral essence of the human personality, by the information explosion in the system of geographical sciences, by the shortcomings of the subject system of education.

The perception, understanding and resolution of interdisciplinary knotty problems and interdisciplinary scientific-practical problems is based on interdisciplinary synthesis as one of the levels of the integral approach. This synthesis reveals the commonality between the concepts, theories, regularities, skills and approaches embedded in the content of the individual subjects. It is a necessary condition for methodological synthesis, which is the highest form of integration associated with mastering a dialectical approach and forming integral qualities. In this context, this report aims to reveal the possibilities of interaction of the learning content in geography and history, based on the interdisciplinary synthesis as one of the levels of the integral approach. In connection with the goal, the following tasks are solved: the study content of geography and history is studied in a horizontal plan, knowledge of an interdisciplinary nature is highlighted; a network schedule of intersubject connections is made and the sequence of their implementation is shown through a directed schedule. In perspective, the results would serve in the development of the learning content that will be designed in the new curricula.